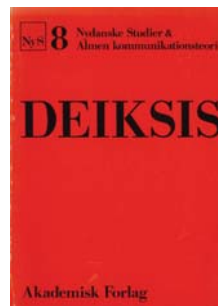

NyS

Titel: Prædikatsstruktur og kommunikativ funktion
Forfatter: Peter Harder
Kilde: *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori* 8.
Deiksis, 1975, s. 103-111
Udgivet af: Akademisk Forlag
URL: www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Peter Harder

PRÆDIKATSTRUKTUR OG KOMMUNIKATIV FUNKTION.

1. Deixis og betydning i almindelighed; to opfattelser.

Den traditionelle forestilling om, hvad sproglig betydning er for noget, har altid på en eller anden måde rummet en ide om, at ordene stod for noget. Talen afbildede tanker, forestillinger eller tilstande i yderverdenen. Et betydningsbegreb, ifølge hvilket sproglige størrelser får mening ved at repræsentere andre ting, må opfatte bl. a. deiktiske størrelser som undtagelser; de er jo kendetegnet ved at det, de "står for", forandrer sig efter sammenhængen. En sådan tankegang ligger f. eks. bag Otto Jespersens term "shifters". For denne betragtningsmåde bliver deixis et temmelig begrænset fænomen, en kuriositet, man registrerer uden at stille noget særligt op med den, hvad der kan konstateres ved at blik i en hvilken som helst grammatisk eller lingvistisk lærebog.

I den filosofiske diskussion er et sådant betydningsbegreb imidlertid blevet så stærk kritiseret, at man faktisk i dag kan sige, at det er passé. "Speech acts"-teorien har hinsides al rimelig tvivl demonstreret, at ytringer må forstås som handlinger, som noget der bruges med bestemte hensigter og har bestemte funktioner. Et udsagn er ikke kun en afbildning af en bestemt tilstand i verden, det er en meddelelse om denne tilstand fra en afsender til en modtager (jf. f. eks. Searle 1969, Strawson 1970).

Ser man nu på deiktiske størrelser ud fra en betydningsopfattelse, der har kommunikativ funktion som overbegreb i stedet for afbildning, bliver resultatet et andet: de vil ikke længere fremtræde som undtagelser, fordi det, en taler kan gøre med f. eks. ordet "jeg", den funktion, det opfylder for ham, ikke varierer på anden måde fra situation til situation end et typisk ikke-deiktisk ord som f. eks. "blå". Ordet "jeg" vil taleren når som helst kunne bruge til at henvise til sig selv, ordet "blå" til at karakterisere noget på en bestemt måde. Det, at sproglige størrelser i deres fortolkning afhænger af kommunikationssituationen, bliver på den anden side også fælles for dem alle sammen - nøjagtig hvad der menes med karakteristikken "blå" vil også veksle i de enkelte tilfælde.

For denne betragtning bliver således al sproglig betydning, ikke kun de deiktiske elementers, noget der er beregnet til at forstås i en kommunikationssituation, med den blanding af varians og konstans som dette indebærer. Derfor kan man også siges hermed at have ophøjet deixis fra at være en isoleret undtagelse til at være den regel, der kan omfatte det hele. Selvom dette betydningsbegreb er slået fast i en diskussion, der drejer sig om hele ytringer, synes det altså at kunne tilbyde en fælles formel for betydningsstørrelser, også når det drejer sig om enkelte lingvistiske elementer. Når en sådan deiktisk (eller, hvad der er det samme, kommunikativ) betydningsopfattelse på dette grundlæggende plan kan give mening i beskrivelsen af sprogets mindre dele, vil det være nærliggende at spørge, om denne omfortolkning ikke kunne og burde få konsekvenser også for den semantik, der holder sig indenfor sætningsgrænsen.

2. Lingvistisk semantik og kommunikation.

Det er imidlertid langt fra at være nogen selvfølge, at den lingvistiske semantik, hvis mest udprægede og dynamiske repræsentanter vel nok for tiden er de generative semantikere, behøver at lade sig afficere af en sådan omdefinition af betydning. Den lingvistiske betydningsanalyse grunder sig ikke på nogen opfattelse af, hvad betydning som sådan er for noget - interessen er, i bedste overensstemmelse med immanensprincippet, udelukkende fokuseret på at opspalte i elementer og beskrive de formelle relationer imellem dem. Som forudsætning for en kritik kan det have interesse at se nærmere på, hvilken forklaringspotentiel en sådan teori har.

En teori bygget på et formelt system skal knytte an til virkeligheden på to punkter. For det første skal de formelle størrelser for overhovedet at konstituere en beskrivelse afbildes på sproget; det vil i lingvistikken sige at "træer" skal parres med sætninger i sproget. For det andet skal det ekspliciteres, hvad der ligger i at man tillægger et fænomen en bestemt formel struktur og opspalter det i bestemte elementer, fremfor at strukturere og opspalte på en hvilken som helst anden måde - hvad får man at vide om en sætning ved at tilordne den en bestemt formel repræsentation? I generative fremstillinger bliver denne sidste interpretation altid overladt til læserens fantasi; træerne står der i deres formelle utilnærmelighed og siger det om de indsatte sætninger,

som læseren selv får fornemmelsen af. Derfor også de drabelige skænderier mellem Chomsky-tilhængere og generative semantikere m. fl. om hvad der egentlig er reelle forskelle mellem teorierne og hvad der kun er formelt røgslør i de forskellige måder at tegne træer på (jf. med henblik på spørgsmålet om interpretation fx. Chomsky 1970b, p. 75). For at vurdere hvilken hypotese den generative semantik udtrykker om semantisk struktur, må man altså mere eller mindre på egen risiko gennemføre en sådan interpretation.

Den generative semantiks strukturer er bygget på den relation, som udtrykkes i den prædikatlogiske formel, og det er derfor den, der kræver interpretation. Det vil imidlertid føre meget for vidt at komme ind på den filosofiske diskussion som der har stået omkring spørgsmål af relevans for dette problem, fx. omkring partikulære og universelle størrelser m. v. Den mulighed, der her vil blive foreslået, kan imidlertid hente en vis støtte i en analyse af Strawson (1974, p. 20 og passim). Det hedder der, at en central asymmetri mellem de to komponenter (argument og prædikat) består i, at mens der findes prædikater, der ikke kan gælde om samme argument, gælder dette ikke den anden vej: logisk set findes der ikke argumenter, der er uforligelige m. h. t. et givet prædikat. Det kan udtrykkes på den måde, at prædikatet specificerer eller, helt banalt udtrykt, "siger noget om" argumentet, ikke omvendt. Prædikatanalysens svar på spørgsmålet om, hvad en sætnings semantiske struktur er, vil derfor kunne tænkes at lyde noget i retning af følgende: En sætning består af størrelser, der "siger noget", og størrelser, der "bliver sagt noget om", hierarkisk organiseret således at en størrelse, der er det ene på ét niveau, godt kan indgå i en størrelse af den anden slags på et andet niveau. Det skal retfærdigvis siges, at man godt er klar over, at der findes betydningsstørrelser, der ikke får plads i en sådan beskrivelse, og som man så anbringer udenfor træet, evt. i et træ for sig; men så længe man kun har den ene dimension, der ligger i den prædikatlogiske formel, som middel til at karakterisere betydningsstørrelsers forhold til hinanden, kan denne erkendelse, selvom den tjener teoretikerne til ære, ikke rehabilitere selve teorien. Problemet for en sådan analyse, der opererer med i princippet ubenævnte størrelser og er funderet på én bestemt relation, opstår i det øjeblik, elementerne eller relationerne viser sig at være kvalitativt forskellige på den ene eller anden måde. Sker det, vil det i øvrigt være lige meget, om

man vælger den ene eller den anden interpretation, da den under alle omstændigheder ikke kan klare to ting på én gang. Den følgende diskussion af modalpartikler har til formål at vise, at der findes forskellige betydningsrelationer i sætningen, og at prædikatsrelationen, som den er forstået ovenfor, altså ikke er enerådende, selvom den er vigtig.

3. Modalpartikler og prædikatsstruktur.¹⁾

Ved modalpartikler forstås her den gruppe "småord", hvis forekomstmuligheder er begrænset til neksusadverbialfeltet. Gruppen omfatter ord som jo, sgu, skam, nok, vel, da osv. I diskussionen af, hvad slags betydning disse ord har, vil der blive refereret til jo og skam, (jf. (1)-(3) nedenfor), da de hverken etymologisk eller på grund af generende homonymer kræver omstændelige hjælperæsonnementer.

- (1)
  - a. Jeg kommer i morgen.
  - b. Jeg kommer jo i morgen.
  - c. Jeg kommer skam i morgen.

- (2)
  - a. Jensen stemmer ikke på Fremskridtspartiet
  - b. Jensen stemmer jo ikke på Fremskridtspartiet
  - c. Jensen stemmer skam ikke på Fremskridtspartiet.

- (3)
  - a. Du blev nr. sidst.
  - b. Du blev jo nr. sidst.
  - c. Du blev skam nr. sidst.

Hvis man skal indpasse jo og skam i ovenstående eksempler i en prædikatsstruktur, er der kun én måde at gøre det på; ligesom alle andre neksusadverbialer karakteriserer de (se også afsnit 4 i det følgende) hele sætningen (jf. "Elementær dansk grammatik" p. 179). Men den måde, de karakteriserer sætningen på, fortjener nærmere overvejelse. Sammenligner man med et vilkårligt frit adverbial på neksuspladsen, f. eks. straks, eller med neksusadverbiet ikke, vil der være en klar forskel mellem deres funktion på den ene side og modalpartiklernes på den anden. I a. -c. ovenfor er den tingenes tilstand, der meddeles, konstant; man får hverken mere eller mindre eller andre ting at vide ved at tilføje en modalpartikel eller erstatte den med en anden. Hvis man derimod gør samme eksperiment med straks og ikke kommer der et helt andet re-

sultat: "han vil gøre det", "han vil straks gøre det", "han vil ikke gøre det" er klart forskellige informationer. I de to sidste får man hhv. noget mere og noget andet at vide end i den første. Men selvom det, man kan kalde påstandsindholdet, det taleren står inde for, i eksemplerne med modalpartiklerne er konstant, er sætningerne langt fra synonyme. Hvori består da den karakteristisk, jo og skam meddeler sætningerne b. og c.?

Den betydning, der er tale om, minder om de traditionelle deiktiske elementers ved at have at gøre med faktorer i kommunikationssituationen. Det, der er i fokus, er talerens og hørerens forhold til påstandsindholdet og via det til hinanden. Betydningen af jo kan tentativt beskrives som følger: en oplysning, der ledsages af jo (jf. (1)-(3b.)) ønskes af taleren opfattet som værende kendt, som noget givet og af begge parter anerkendt - det skal ikke drøftes nærmere og skal ikke opfattes som krævende nogen argumentation, men vil typisk blive indført som belæg for noget andet, der måske trænger til støtte. Skam lader også den ledsagende oplysning fremstå som en given ting, men har den i forhold til jo modsatte værdi, at oplysningens givethed ikke er tilstrækkeligt anerkendt af høre- ren - og udsagn med skam vil derfor typisk være beroligelser eller tilrettevisninger (jf. c. -varianterne).

Hvad slags betydning er der nu tale om her? En mulig formulering ville være at se det som en ledsagende anvisning fra taleren, angivende hvordan oplysningen skal ses i relation til kommunikationssituationen. Som sådan er modalpartiklernes betydning underordnet påstandsindholdet, billedlig talt dets tjener, der skal sikre, at det opfattes på den rigtige måde. Ser man på de andre modalpartikler, vil det vise sig, at de har samme slags betydning: sgu understreger talerens engagement i det, han siger, da lader påstandsindholdet fremtræde som noget, taleren har grund til at formode, høreren ikke mener, osv.

Efter den fremstilling, der nu er givet af prædikatsstrukturer og modalpartikler, er forudsætningerne tilvejebragt for at sætte de to ting i forhold til hinanden. Er der i grunden noget i vejen for at opfatte modalpartiklernes funktion som værende prædikativ? I en vis forstand er dette at anvise hvordan en påstand skal opfattes i forhold til kommunikationssituationen også at "sige noget" om den. Dermed ville man naturligvis se bort fra den forskel, der er søgt etableret ovenfor; men kan denne forskel ikke siges at være ekstralingvistisk?

Det, der gør modalpartiklerne til et godt argument imod en sådan position, er imidlertid netop, at der er solid syntaktisk evidens for at denne forskel må opfattes som lingvistisk relevant. Hvis modalpartikler opfattes som havende den særlige funktion at være ledsagekommentar til en oplysning har man forklaret hvorfor de kun forekommer i fremsættende sætninger, ikke i spørgende eller imperativiske. Desuden vil dette gøre det rimeligt, at der ikke kan fokuseres på dem ved emfase eller udkløvning. Hvis de opfattedes som prædikater, måtte der en eller anden ad hoc-forklaring til for at beskrive disse begrænsninger i distributionen. Måske værst af alt: relationen mellem et sådant "prædikat" og dets "argument" vil ikke med fornuft kunne tilskrives en sandhedsværdi, eftersom det ikke indtager en sådan plads i sætningen, at det lader sig benægte - dette stemmer fint med tolkningen af det som en anvisning, som høreren ikke kan benægte, men naturligvis nok afvise. Vælger man alligevel at analysere dem som et led i en prædikatstruktur forsynet med en eller anden markør til at angive, at det i enhver henseende opfører sig anderledes end andre prædikater, må dette opfattes som en indrømmelse af det generative formalsprogs armod; to typer sproglige elementer, der intuitivt såvel som formelt er forskellige, behandles ens, fordi systemet kræver det. Og det er ikke kun modalpartiklerne en sådan analyse vil gå ud over: hvis man ikke holder fast ved at et prædikat er noget som kan udsiges om et argument således at kombinationen får en sandhedsværdi, bliver begrebet så udvandet, at der ikke bliver megen forbindelse med logikernes brug af det.

4. Modalpartikler og andre modaladverbialer.

Når man med støtte i modalpartiklernes karakteristiske syntaktiske egenskaber har foreslået opstillingen af en særlig betydningskategori, er der skabt baggrund for at undersøge, om man kunne tænkes at genfinde den andre steder. Vi har set, at visse adverbier på neksuspladsen indgik i påstandsindholdet; men kunne der mon findes andre, som ikke gjorde det?

I en artikel i NyS 7 ("Aspekter af modale udsagns dybdestruktur", 1974) fremsætter Grunwald en teori for en bestemt gruppe neksusadverbialers placering i sætningsstrukturen ud fra en generativ-semantisk beskrivelsesmodel. De adverbialer, han interesserer sig for, rummer en adjektivstamme og ender typisk på -vis eller nok, som i tydeligvis,

forståeligt nok. På grund af det nære slægtskab med adjektiverne forekommer den analyse, der foreslås, umiddelbart plausibel: sætninger som (4) og (5) får parvis fælles dybdestruktur, idet modaladverbierne opfattes som prædikater med resten af sætningen som argument.

- (4) Den økonomiske vækst vil $\left. \begin{array}{l} \text{a. sandsynligvis} \\ \text{b. muligvis} \\ \text{c. beklageligvis} \\ \text{d. heldigvis} \end{array} \right\}$ snart tage fart igen
- (5) Det er $\left. \begin{array}{l} \text{a. sandsynligt} \\ \text{b. muligt} \\ \text{c. beklageligt} \\ \text{d. heldigt} \end{array} \right\}$ at den økonomiske vækst snart vil tage fart igen.

Artiklen karakteriserer disse konstruktioner internt og overfor beslægtede former under udfoldelse af det generative begrebsapparat og demonstrerer nødvendigheden af at operere med to grupper modalord, kaldt hhv. de spatio-akceptible og de ekspressive. Den første gruppe (jf. a. og b.) omfattede ord, der angiver med hvilken grad af sikkerhed udsagnet gælder, den anden (jf. c. og d.) "emotiviserer" meddelelsen (op. cit. p. 8) på en eller anden måde. Vi skal her ikke komme nærmere ind på de konklusioner og eksempler, der anføres i artiklens løb; det, der står til debat, er de præmisser, Grunwald går ud fra. Det skal her forsøges vist, at de generative begreber er for snævre til at give en redegørelse for den semantiske struktur, fordi de adverbialer, der beskrives, ud fra en kommunikativ synsvinkel falder i samme gruppe som modalpartiklerne; og videre at nødvendigheden af at inddrage denne synsvinkel ikke blot beror på hensynet til en udtømmende beskrivelse, men også kræves for at få de sproglige data til at falde på plads.

Udgangspunktet for en teori om at (4) og (5) har fælles dybdestrukturer, er påstanden om, at de "intuitivt er synonyme" (p. 12). Som udgangspunkt for drøftelsen af gyldigheden af denne intuition vil det være formålstjenligt at indsætte (4) og (5) parvis i en kontekst. Forskellen imellem parrene træder tydeligst frem i den gruppe, der kaldes de ekspressive modalord; lad os derfor først gøre det tankeeksperiment at lade en modtager svare f. eks. "Er du sikker på det?" eller "Hvorfor det?" til hhv. (4) og (5) c. og d.

For undertegnedes muligvis ikke ganske uhildede intuition er der ingen tvivl om, at sådanne reaktioner i (4) vil gå på påstanden om, at den økonomiske vækst snart tager fart, mens den i (5) vil gå på, om

det er heldigt, respektive beklageligt. Hvis det er rigtigt, vil det være i god overensstemmelse med tesen om, at modalordene fungerer som ledsagekommentar til påstanden. Forskellen mellem rødderne sandsynlig- og heldig- og partiklerne er da, at førstnævnte uden vanskelighed kan bruges til at påstå noget med - det er jo det, der sker i (5) - mens modalpartiklernes betydning må igennem en parafrase for at få et indhold der gør den tænkelig som påstand. Forskellen mellem påstands- og modalfunktion ses klart, hvis man ser på de ikke-ekstraponerede varianter af (5)

- (6) At den økonomiske vækst snart vil tage fart igen, er { a. sandsynligt
b. muligt
c. beklageligt
d. heldigt }

der formodentlig må få samme prædikatstruktur som de øvrige. Et supplerende eksempel: En lille dreng siger til en lidt større dreng: "Jeg er heldigvis ikke bange for dig!" Den kommunikative funktion af ytringen lader sig klart erkende som påstand + ledsagekommentar; forskellen til "Det er heldigt, at. . ." turde være indlysende.

Noget vanskeligere ligger det med a-b og de andre i den gruppe. Slægtskabet mellem (4) og (5) er betydeligt snævrere her, og selvom jeg nok vil mene, at man kan argumentere på samme måde, bliver de svar, man kan få ud af en appel til intuitionen, ikke særlig definitive. Hovedtesen her kan overfor dette forsvares med, at en sandsynlighed, mulighed, vished etc. kun i særlige tilfælde kan få interesse adskilt fra den begivenhed, den knytter sig til, hvorfor hørerens reaktion næsten altid vil gå på påstandsindholdet i (4) og undersætningen i (5). Navnlig i (6) vil man dog nok kunne fornemme forskellen.

Heldigvis er der imidlertid et langt mere håndgribeligt argument for at opfatte den semantiske struktur som værende påstand + ledsagekommentar også i dette tilfælde. Det gælder nemlig, at de "ekspressive" modalord, hvor der er leksikalsk mulighed for det, forekommer i modsætningspar, f. eks. (u)heldigvis, (u)lykkeligvis, mens man i den anden gruppe ikke har tilfælde som ^xusandsynligvis, selvom ordet usandsynlig findes. Grunwald, der gør opmærksom på denne omstændighed, nævner muligheden af at det kunne forklares med det negative præfix, men forkaster den på grund af utvivlsomt, der i modsætning til tvivlsomt forekommer som modalord. Når der ikke er nogen synlig egenskab ved ordene, der forklarer denne for et prædikat mærkværdige restriktion, må man som generativist tildele ordene en usynlig egenskab i form af

en markør. Med baggrund i Klima (1964) opfatter Grunwald de adjektiver, hvortil der ikke svarer modaladverbier, som havende trækket (+affekt). Selv tilhængerne af en sådan forklaring vil formodentlig næppe finde den særlig oplysende. Antager man derimod at modaladverbier har den særlige funktion at være ledsagekommentar til en påstand de ikke selv indgår i, ville der ligge en selvmodsigelse i at bruge ^xumuligvis, ^xusandsynligvis osv. som modalord. De ville nemlig så at sige sabotere den påstand, de skulle kommentere. Hvis det var aktuelt at bruge modsætningerne til de sandsynlighedsangivende modalord, var der ingen grund til at fremsætte påstanden, men derimod nok dens modsætning, således at vi får parallellen: "Det er usandsynligt, at. . . ." svarende til ". . . sandsynligvis ikke". Men relationen imellem dem er altså heller ikke synonymi.

5. Konklusion.

Det er søgt vist, at en prædikatsstruktur ikke er tilstrækkeligt grundlag for beskrivelsen af sætningers semantiske struktur. Med udgangspunkt i tilfælde, hvor en omskrivning til prædikater ville have klart ad hoc-karakter, er der blevet argumenteret for existensen af andre betydningsrelationer ud fra en grundantagelse om, at betydning er lig med kommunikativ funktion, og for at disse kunne være relevante også hvor en prædikatanalyse tilsyneladende fungerer. Denne argumentation er gennemført ud fra en overbevisning om, at en opløsning i prædikatsstrukturer overser talrige betydningsfænomener også inden for sætningsgrænsen, foruden at den sætter arbitrære grænser mellem betydning indadtil i sætningen og betydning udadtil i kommunikationssituationen.

- 1) Jeg vil gerne takke Niels Ege for at have gjort mig opmærksom på de særlige problemer, der rejser sig i beskrivelsen af modalpartikler.

LITTERATURLISTE:

Chomsky, Noam: "Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation" (1970b) i "Studies on Semantics in Generative Grammar", Mouton, Haag, 1972.

Diderichsen, Poul: "Elementær dansk grammatik", Kbh. 1946.

- Grunwald, Ebbe: "Aspekter af modale udsagns dybdestruktur", i NyS 7, København 1974.
- Klima, Edward S.: "Negation in English" i Fodor & Katz (eds.): "The Structure of Language", New Jersey 1964.
- Searle, J. R.: "Speech Acts", Oxford 1969.
- Strawson, P. F.: "Meaning, truth, and communication" (1970) i Minnis, (ed.): "Linguistics at Large", St. Albans 1973.
- Strawson, P. F.: "Subject and Predicate in Logic and Grammar", London, 1974.